

Kvantitativní analýza potravinové soběstačnosti České republiky a problematické dopady zavedení kvót na české potraviny

Asociace pro férový trh

2/2021

Analýza potravinové soběstačnosti ČR v letech 2018–2020

Potravinová soběstačnost je momentálně velmi často zmiňovaný pojem zejména v souvislosti s Novelou. Aby bylo možné naplnit požadované kvóty je především nutné, aby byla česká produkce dotčených potravin dostatečná. Momentálně je potravinová soběstačnost České republiky dle dostupných statistických údajů v průměru na 40 %. Z hlavních komodit jsme soběstační pouze u obilovin, cukru, mléka, hovězího masa, chmele a s občasnými výkyvy u řepky.¹ Všechny ostatní komodity jsou z menší či větší části dováženy.

U luskovin je Česká republika nejméně soběstačná například u čočky a fazolí. Jejich spotřeba se tedy kryje z větší části dovozem.

Soběstačnost u čerstvé zeleniny se pohybuje mezi 30 a 40 % a u čerstvého ovoce jde o rozmezí 40-50 %. Přičemž pokud neoperujeme s údaji o domácí produkci a uvažujeme pouze zemědělský sektor, tyto hodnoty vychází ještě nižší.

U masných výrobků je Česká produkce schopna pokrýt spotřebu hovězího a skopového masa. Vepřové maso ovšem sotva dosahuje 50 % a u drůbežího sotva 60 %.

Nejlepší hodnoty vychází u mléka a mléčných výrobků, kde je v České republice tradičně téměř 100 % soběstačnost a u některých komodit či výrobků i vyšší.

Novela se však vztahuje i na komodity a výrobky, které se v České republice neprodukují. Tak například droždí se do České republiky dováží, neboť se zde dle dostupných údajů již 15 let nevyrábí. Proto zatímco u ostatních potravin bude nutné výrobu případně „pouze“ navýšit, u daných potravin bude nutné začít takzvaně na zelené louce.

Aby bylo možné si vytvořit vlastní obrázek o tom, jak si momentálně stojíme v potravinové soběstačnosti, níže poskytujeme obecné shrnutí vytvořené na základě údajů ze situačních a výhledových zpráv Ministerstva zemědělství a údajů Českého statistického úřadu, které přibližně ukazuje míru potravinové soběstačnosti České republiky u potravin, na něž se mají stanovené kvóty dle návrhu vztahovat.

Jedná o přibližné zhodnocení. Pro poskytnutí detailní analýzy nás neváhejte kontaktovat.

¹ iDNES.cz. 2021. *Měla by Česká republika usilovat o potravinovou soběstačnost? - Blog iDNES.cz.* [online] Dostupné z: <<https://martinpycha.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=675249>> [1.3.2021].

Luskoviny*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018	Soběstačnost za rok 2019	Soběstačnost za rok 2020**
Fazol	Fazol obecný je pěstován jen pro účely potravinářské a jeho potřeba je dnes kryta převážně dovozem ze Slovenska. Ústup od jeho pěstování byl podobně jako u čočky způsoben především nepříznivými ekonomickými relacemi, špatným zdravotním stavem, nedostatkem vhodných odrůd, včetně vazby na související vlivy technologické, nižší výnosy a další okolnosti.		
Hrách	89 %	78 %	78 %
Čočka	Velkovýrobní pěstování čočky bylo v České republice ukončeno. Průměrná roční spotřeba čočky se v ČR dlouhodobě pohybuje na úrovni 4 000–6 500 t, v letech 2018-2020 až kolem 7 500 t. Celková poptávka je pokrývána dovozem zejména z Kanady (95 %). Plochy čočky se v ČR statisticky nesledují, jsou omezeny pouze na plochu u malopěstitelů.		

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

**odhad při stejné spotřebě dle roku 2019 z aktuálních údajů o celkové sklizni roku 2020

Pozn.: číselné hodnoty v tabulce jsou zaokrouhleny na celá čísla

Semena a ořechy*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018	Soběstačnost za rok 2019	Soběstačnost za rok 2020
Lněná semena;	147 %	82 %	-
Hořčičná semena;	318 %	300 %	-
Slunečnicová semena;	26 %	21 %	-

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

Zelenina*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018*	Soběstačnost za rok 2019*	Soběstačnost za rok 2020*
Čerstvá zelenina	32 %	36 %	-
Zelí	49 %	51 %	61 %
Květák a brokolice	25 %	22 %	22 %
Saláty	42 %	60 %	60 %
Špenát	48 %	54 %	56 %
Okurky	26 %	27 %	24 %
Rajčata	19 %	19 %	17 %
Mrkev	45 %	48 %	58 %
Česnek	27 %	28 %	31 %
Cibule	37 %	43 %	51 %
Brambory	84 %	82 %	97 %
Paprika	17 %	21 %	22 %

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

**odhad při stejné spotřebě dle roku 2019 z aktuálních údajů o celkové sklizni roku 2020

Ovoce*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018	Soběstačnost za rok 2019	Soběstačnost za rok 2020**
Ovoce čerstvé (mimo maliník)	46 %	39 %	-
Jablka	99 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 59 %)	75 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 39 %)	82 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 45 %)
Hrušky	55 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 20 %)	53 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 18 %)	56 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 22 %)
Meruňky	45 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 11 %)	40 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 11 %)	16 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 2 %)
Třešně	104 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 28 %)	102 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 27 %)	78 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 9 %)
Broskve	20 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 2 %)	14 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 1 %)	13 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 1 %)
Švestky	58 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 18 %)	47 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 15 %)	59 % včetně domácí produkce (soběstačnost zemědělského sektoru 15 %)
Jahody	24 %	25 %	25 %

**odhad při stejné spotřebě dle roku 2019 z aktuálních údajů o celkové sklizni roku 2020

Jiné*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018*	Soběstačnost za rok 2019*	Soběstačnost za rok 2020*
Vejde	85 %	82 %	83 %
Přírodní med	84 %	-	-

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

Maso*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018*	Soběstačnost za rok 2019*	Soběstačnost za rok 2020*
Hovězí maso, čerstvé nebo chlazené	123 %	121 %	131 %
Vepřové maso, čerstvé nebo chlazené	51 %	51 %	52 %
Skopové maso, čerstvé nebo chlazené	103 %	96 %	100 %
Kozí maso, čerstvé nebo chlazené	5 %	-	-
Drůbeží maso, čerstvé nebo chlazené	65 %	65 %	66 %

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

Mléko a mléčné výrobky*

Potravina	Soběstačnost za rok 2018*	Soběstačnost za rok 2019*	Soběstačnost za rok 2020*
Mléko celkem	138 %	135 %	-
Mléko konzumní	97 %	98 %	-
Sýry a tvarohy	79 %	75 %	-
Jogurt	117 %	119 %	-
Máslo	62 %	61 %	-

*počítáno obecně z celkové produkce a spotřeby bez uvážení dalších proměnných

Problematika a potenciální dopady zavedení kvót

Pokud by návrh Novely byl přijat tak, jak je nyní koncipován, vedl by ve svém důsledku k několika zásadním praktickým problémům a přinesl by mnoho negativních dopadů zejména pro spotřebitele, ale i pro menší zemědělce, které by měl naopak podpořit.

Problematiku spojenou s přijetím Novely lze shrnout v několika základních bodech:

1. Praktické problémy spojené se zavedením pojmu „česká potravina“
2. Praktické problémy spjaté s koncepcí návrhu zákona
3. Zavedení potravinových kvót nebude pro drobné lokální zemědělce přínosem
4. Zavedení potravinových kvót se podepíše na kvalitě, rozmanitosti sortimentu a zejména cenách potravin
5. Zavedení potravinových kvót je z ekonomického pohledu nesmyslné
6. Zavedení potravinových kvót je v rozporu s udržitelným hospodářstvím
7. Zavedení potravinových kvót je v rozporu s unijním právem a bude mít negativní dopad na obchod s jinými zeměmi

1. Praktické problémy „české potraviny“

Prvním problematickým bodem je vymezení pojmu „česká potravina“ podle Novely

jde o českou potravinu pouze tehdy, pokud 100 % všech složek celkové hmotnosti pochází z České republiky, s výjimkou složek, které z důvodů přírodních podmínek nemohou být v České republice produkovány, a prvovýroba, narození, chov, porážka zvířat a všechny fáze výroby proběhly na území České republiky.“

Požadavek, aby 100 % všech složek celkové hmotnosti výrobku pocházelo z České republiky je velmi restriktivní. Může diskvalifikovat i výrobky, které jsou z drtivé většiny (třeba z 90 %) českého původu, příp. obsahují určitou složku, která se sice v České republice pěstuje, ale nikoliv v dostatečném množství.

Například pro vinaře by zavedení kvót bylo patrně likvidační, neboť na stávající objem vína dodávaného českými producenty na tuzemský trh nemá samotná Česká republika dostatečnou produkci hroznů. Čeští vinaři nyní využívají z více než dvou třetin hrozny z dovozu a velké množství v česku vyráběných vín by se tak nekvalifikovala jako „česká potravina“.²

Stejně tak uzeniny vyráběné v České republice, z více než 90 % nesplní striktní parametry pro české potraviny.³ Kupříkladu pro výrobu šunky využívá masný průmysl *Krásno* maso dovážené ze zahraničí. Z pohledu spotřebitelů jako jsou však doposud jako česká potravina vnímány.⁴

Pečivo od mnoho výrobců by se také nemuselo kvalifikovat jako „česká potravina“. Byť jsou obiloviny jednou z komodit, v níž jsme soběstační, neplatí to pro droždí, které se v tuzemsku v současnosti vůbec

² Aktuálně.cz. Češi ve stopách Rumunů. Zničí nás to, nařikají vinaři nad potravinovým nacionalismem - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz [online]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/kvoty-na-potraviny-rozdelily-zemedelsko-potravinarskou-verej/r~10526f505b2711ebb0f60cc47ab5f122/> [1.3.2021].

³ Zboží a Prodej – zprávy z retailu. 2021. Povinný podíl českých potravin v obchodech poškodí zákazníky, upozorňuje SOCR ČR | Zboží&Prodej – zprávy z retailu. [online] Dostupné z: <https://www.zboziaprodej.cz/2020/05/27/povinny-podil-ceskych-potravin-v-obchodech-poskodi-zakazniky-upozorňuje-socr-cr/> [1.3.2021].

⁴Studie Liberálního institutu ze dne 1.6.2020, „Potravinová soběstačnost – drahý a nebezpečný nápad“.

Svým způsobem je překvapivé, že Novela neřeší ani otázka původu vlastníka společnosti, která danou potravinu na českém trhu nabízí. V praxi tak bude docházet k dosti absurdním situacím⁵ potraviny vnímané jako zahraniční budou nabízeny jako potraviny české. Příkladem může být Coca-cola vyráběné v Praze-Kyjích nebo u sýrů společnosti Brazzale vyráběných zde z českého mléka.

2. Kvóty regulují poptávku

Navrhovaný text Novely se fakticky snaží o regulaci poptávky, nikoliv nabídky. Novela je totiž koncipována tak, že stanovuje podíl českých potravin na všech prodaných potravinách konečným spotřebitelům. Tzn. kolik si může konečný spotřebitel odnést českých a zahraničních potravin z obchodu.

Navrhovaná úprava tak ukládá obchodníkům nesplnitelnou povinnost zajistit, že si zákazník vybere především české zboží. Takový způsob direktivní regulace nutně povede ke zcela absurdním situacím, kdy by prodejce např. musel ověřit před dokončením prodeje zboží jednotlivému zákazníkovi, zda je splněna předepsaná kvóta českého zboží, a spotřebiteli z jeho nákupního košíku vyjmout zboží z dovozu (a to patrně i proti vůli nebohého spotřebitele), jen aby byly naplněny předepsané kvóty pro české potraviny.

Obchodník se takovým situacím jistě může vyhnout tak, že bude prodávat výhradně české potraviny, to však zjevně omezí výběr a dostupnost příslušného zboží. Např. u velkých řetězců aktuálně podíl zahraniční produkce často dosahuje i 90 % celého sortimentu potravin.⁶ Změnit během jednoho roku tak razantně skladbu zboží, aniž by došlo k významnému omezení výběru pro spotřebitele je při stávající úrovni a složení zemědělské a potravinářské produkce České republiky zcela nereálné.

3. Zavedení potravinových kvót nebude pro drobné zemědělce přínosem

Deklarovaným záměrem Novely bylo podpořit zejména malé a střední farmáře. Tak jak je Novela momentálně koncipována však rozhodně nemůže tento účel zajistit.

Z přijetí Novely budou těžit zejména velcí hráči na potravinovém trhu, jako je například Agrofert. V důsledku stanovení kvót na potraviny dojde k tomu, že se výrazným způsobem sníží či zcela odstraní konkurence ze strany zahraničních výrobců. Drobné podniky, lokální a regionální zemědělci a výrobci bez tržní síly zůstanou i nadále ve stejné pozici. Nebudou mít totiž dostatečné prostředky na to, aby se s danou regulací vyrovnaly a držely ve své produkci krok s velkými agrárními skupinami.

4. Kvóty se podepíší na kvalitě, rozmanitosti sortimentu a zejména cenách potravin

Zásadním limitem zavedení potravinových kvót představuje nedostatečný objem produkce tuzemských potravin. Samotné zavedení kvót na české potraviny, které mají do roku 2027 vyrůst až na 85 % tento nedostatek samy nezhodí.

Česká republika totiž v produkci řady základních druhů potravin, na něž se má Novela vztahovat, není soběstačná ani zdaleka. Přitom mnohé z těchto dotčených potravin zatím nemají ani místní výrobce nebo se zde nepěstují či nevyrábí (například droždí).

U řady klíčových potravin tuzemská produkce pokrývá objem spotřeby nejvýše ze 40-50 %.

Vzhledem k přírodním podmínkám, personálním a technologickým zdrojům v česku je celkový objem zemědělské a potravinářské produkce limitovaný. V důsledku zavedení povinných kvót se tak bude

⁵ Ibid.

⁶ Aktuálně.cz. *Češi ve stopách Rumunů. Zničí nás to, nařikají vinaři nad potravinovým nacionalismem - Aktuálně.cz. Zprávy - Aktuálně.cz* [online]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/kvoty-na-potraviny-rozdelily-zemedelsko-potravinarskou-verej/r~10526f505b2711ebb0f60cc47ab5f122/> [1.3.2021].

navyšovat požadavek na zvýšení zemědělské a potravinářské produkce v České republice. Tato skutečnost se zjevně podepíše na cenách, na kvalitě potravin a na sortimentu.

Zdražení základního sortimentu v obchodech bude jedním ze zásadních problémů. V důsledku omezení hospodářské soutěže totiž nebudou muset čeští výrobci soutěžit s produkty z jiných zemí Evropské unie, které často mohou být, při stejné kvalitě, levnější. Zároveň u mnohých potravin Česká republika nemá dostatečné klimatické a přírodní podmínky či know-how a technologie k tomu, aby bylo možné příslušné výrobky vyprodukovat vůbec či v dostatečné kvalitě, resp. dodávat po většinu roku. Připočteme si k tomu také zvýšené náklady na provedení regulace a na případnou distribuci potravin do odlehlejších míst, když z důvodů zavedení povinných kvót budou tamní obchodníci muset omezit či ukončit nabízení a prodej zahraničních výrobců potravin a upřednostnit dodávky potravin od vzdálenějších českých výrobců.

Negativní dopady Novely dále znásobuje aktuální epidemie Covid-19. Některé potraviny zdražují již nyní v důsledku pandemie Covid-19 a dalších změn na trhu. Pandemie přinesla mnohé náklady, se kterými se doposud nepočítalo, jako je dezinfekce prostor, nákup respirátorů a roušek a podobně. Mlynáři například již ohlásili zdražování mouky o 20 až 25 procent kvůli vzrůstajícím cenám potravinářské pšenice.⁷ Zvyšuje se také cena oleje, droždí nebo také cukru, což bude mít v důsledku dopad i na ceny pečiva. Pokud by byla Novela přijata, tak se náklady na její provedení dále promítnou v již nyní rostoucích cenách těchto a jiných potravin.

Vlivem klimatických podmínek nelze v České republice vypěstovat vůbec či v dostatečném množství určité potraviny. Potenciálně by bylo možné v České republice pěstovat avokáda nebo banány, ale bylo by to mnohokrát nákladnější a s většími dopady na životní prostředí, než je dovoz těchto komodit z odpovídajících zemí, kde se těmto plodinám daří přirozeně dobře.

Navíc je nutné pamatovat na to, že v České republice existují roční období, která se zásadním způsobem podepíší na skladbě vyprodukovaných potravin a ve svém důsledku i na sortimentu v obchodech. V důsledku sezónních výkyvů se již tak kvótami omezený sortiment v zimě dále na minimum.

Omezení dovozu potravin a tlak na zvyšování zemědělské a potravinářské produkce se promítne i v kvalitě produktů poskytovaných konečným spotřebitelům. V důsledku eliminace soutěže na trhu dojde k situaci, že výrobci mají menší motivaci k investicím do know-how, výroby, zemědělství a obecně kvality výrobků. Část objemu české zemědělské a potravinářské produkce je však z České republiky exportována a Novela na této skutečnosti nic nemění. Mezera mezi tuzemskou spotřebou a produkcí potravin bude narůstat budou-li čeští výrobci udržovat vývoz potravin do zahraničí na stávajícím objemu či jej zvýšit. Rovněž může docházet k tomu, že kvalitnější potraviny budou vyváženy, neboť je možné j v cizině prodat za lepší cenu méně kvalitní produkce bude zůstat ke konzumaci českým spotřebitelům.

5. Zavedení potravinových kvót je z ekonomického pohledu nesmyslné

Zavedení potravinových kvót je nesmyslné také z ekonomického hlediska.

Kromě varování před tím, že přijetí Novely s sebou nezbytně nutně přinese také zvyšování cen na předmětné potraviny, se mnozí ekonomové kriticky vyjádřili i k dalším aspektům této legislativní změny.

Zejména se kritika vztahuje k tomu, že se v důsledku zavedení kvót výrazně omezí volný obchod, jehož nepochybné přínosy se tak zcela eliminují.

⁷ Lidovky.cz. 2021. *Mouka zdraží až o čtvrtinu ceny. O tom, za kolik bude k mání, rozhodnou prodejci | Firmy a trhy | Lidovky.cz.* [online] dostupné z: <https://www.lidovky.cz/byznys/firmy-a-trhy/mlynari-ohlasili-zdrazeni-mouky-az-o-ctvrtinu.A210222_113040_firmy-trhy_hetom> [1.3.2021].

6. Zavedení potravinových kvót je v rozporu s udržitelným hospodářstvím

Dalším z deklarovaných důvodů přijetí novely byla údajně také snaha o zamezení emisí při dovozu potravin ze zahraničí.

Dle odůvodnění návrhu Novely skupinou poslanců, jež návrh Novely předložili, je momentální způsob fungování potravinářského trhu neudržitelný a neekologický. Novela argumentuje snížením uhlíkové stopy, ovšem takové závěry však nejsou ničím podpořeny a jsou stavěny na pouhých spekulacích.

Přeprava potravin sice je environmentálně náročná, avšak zavedením kvót se tato náročnost nesníží a v některých případech může být dokonce navýšena. Pro názornou aplikaci této myšlenky uvádíme následující příklad.

Pokud si doposud obyvatelé Karlovarského kraje kupovali zboží dovážené z přilehlých oblastí Německa, museli by najednou po zavedení kvót shánět náhradu za tento druh potravin, který může být v České republice dostupný až v Moravskoslezském kraji. Z dovozu spočívajícího v překonání pouhých několik či několika desítek kilometrů se tak stane cesta trvající i 500 kilometrů, což rozhodně uhlíkovou stopu nesníží, ale naopak zvýší a navýší samozřejmě i náklady na dopravu, které se následně promítnou do cen zboží pro konečné spotřebitele.

Ani snaha o snížení uhlíkové stopy a zajištění ekologičtější distribuce potravin tak nemůže ospravedlnit přijetí Novely v podobě, v jaké je nyní, neboť daného cíle s takovou Novelou nelze vůbec dosáhnout.

7. Zavedení potravinových kvót je v rozporu s unijním právem a bude mít negativní dopad na obchod s jinými zeměmi

Podle evropského práva jsou členskými státy množstevní omezení dovozu a veškerá opatření s rovnocenným účinkem zakázána. Zakaz je zakotven přímo ve Smlouvě o fungování Evropské unie, a to v jejím čl. 34. Vzhledem k tomu, že volný pohyb zboží na jednotném trhu Evropské unie je jedním ze základních pilířů, na němž celé evropské společenství stojí, jeho dodržování je pod neustálým a důsledným dohledem Evropské komise. Evropská komise dodržování pravidel zakazujících omezování volného trhu vymáhá nekompromisně, což ukazují nedávné případy zavedení podobných úprav omezujících trh v Rumunsku a Maďarsku, které skončily nezdarem.

Evropská komise již také pohrozila podáním žaloby na Českou republiku a závažnost této hrozby také potvrdila a nedávných jednáních v Bruselu, které se právě týkalo překážek pro podnikání na vnitřním evropském trhu.⁸

⁸ Houska, O., 2021. Trapas v Bruselu. Češi dostali vynadáno za potravinové kvóty a pak vyzývali ostatní k solidaritě a posilování jednotného trhu. [online] Hospodářské noviny (iHNed.cz). Dostupné z: <<https://archiv.ihned.cz/c1-66879430-kvoty-na-ceske-potraviny-nemaji-sanci-evropska-komise-uz-varovala-cesko-ze-jsou-protipravni>> [1.3.2021].